

Боняк В.О.,
*професор кафедри теорії та історії
держави права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор*

КОНСТИТУЮВАННЯ ІДЕЇ СУВЕРЕНІТЕТУ В УКРАЇНІ ТА ОКРЕМИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

У сучасних умовах правового режиму воєнного стану, що викликаний відкритою збройною агресією з боку російської федерації та анексією частини територій України, у зв'язку з порушенням суверенітету нашої держави як ніколи актуальним є звернення до питання закріплення принципу суверенітету у Основному Законі України та конституціях окремих європейських держав.

Поняття суверенітету стосовно держави, народу та суб'єктів монархічної влади формувалося здавна і тому за своїм історичним походженням є, насамперед, тією політичною ідеєю, яка з плином часу перетворилася на конституційно-правову категорію з важливими політичними і соціально-економічними складовими [1, с. 66].

У зв'язку з цим відомий вітчизняний вчений-конституціоналіст Ю. Годика наголошував, що оскільки тільки народ висловлює свою суверенну волю, встановлює основні засади облаштування держави і суспільства, то і єдиним юридичним актом, що проголошує і захищає суверенітет народу є саме Конституція [1, с. 68].

Наприкінці ХХ ст. у нашій державі досліджувана ідея першопочатково знайшла своє відображення у Декларації про державний суверенітет України, прийнятій Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року, яка проголосила важливий крок українського народу на шляху до самостійного політичного й економічного розвитку. У цьому документі суверенітет було визначено як: а) верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади Республіки в межах її території та б) незалежність і рівноправність держави у зовнішніх зносинах.

У прийнятій 28 червня 1996 р. Конституції України поняття «суверенітет» хоча й не знайшло свого визначення, проте суб'єкт законотворчості, починаючи з Преамбули, використовує його більше десяти разів.

Відправне значення мають ті конституційні приписи, які містяться у Розділі I «Загальні засади», а саме:

- проголошення України суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою (ст. 1);
- закріплення ч. 1 ст. 2 положення про те, що суверенітет України

Україна як суверенна, незалежна, демократична, соціальна і правова держава:
історія становлення, сучасний стан та перспективи розвитку

поширюється на всю її територію;

- визначення народу носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні (ч. 2 ст. 5);

- закріплення чч. 1 та 2 ст. 17 положень про те, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу, а оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Крім цього, слід наголосити, що у Розділі II «Права свободи та обов'язки людини і громадянина» Основного Закону Української держави суб'єкт законотворчості акцентував увагу й на тому, що забороняється як утворення, так і діяльність політпартій та громадських організацій, програмні цілі чи дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, насильницьку зміну конституційного ладу, *порушення суверенітету* і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання різних видів ворожнечі, посягання на права і свободи людини та ін. (ст. 37).

Зміст присяги народних депутатів, яку вони складають перед вступом на посаду, також містить положення про те, що всіма своїми діями вони зобов'язуються *боронити суверенітет і незалежність України*, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу (ст. 79 Конституції України).

У Розділі V «Президент України» Основного Закону суб'єкт законотворчості двічі акцентує увагу на досліджуваному принципі:

1) у ч. 2 ст. 102 закріплено, що Президент України *є гарантом державного суверенітету*, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина;

2) текст присяги Президента України, яку він складає перед народом на урочистому засіданні Українського Парламенту, містить зобов'язання (як і присяга нардепів) усіма своїми справами і діями *боронити суверенітет і незалежність України*, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу....» (ч. 3 ст. 104).

У Розділі VI «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади» при закріпленні повноважень Українського Уряду законодавець першим із цих повноважень конституційно визначив *забезпечення державного суверенітету і економічної самостійності держави*, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України (п. 1 ст. 116) [2].

Аналогічно ідеєю суверенітету пронизана і Конституція Французької Республіки. Преамбула до Основного Закону цієї держави також розпочинається положенням, у якому зазначено, що французький народ урочисто проголошує свою прихильність правам людини й *принципам національного суверенітету*, як вони визначені в Декларації 1789 року,

підтвердженій та доповненій Преамбулою Конституції 1946 року, а також правам і обов'язкам, які передбачені Хартією навколишнього середовища 2004 року (вказівку на досліджуваний принцип містять і вступні частини до конституцій інших європейських держав, наприклад, це положення про захист народом Литви свого суверенітету [3], про суверенне право іспанської нації [4]) та ін.

Також Конституція Франції чи не єдина, яка розпочинається Розділом I, що має назву «Про суверенітет», у якому найбільш повно закріплено принцип народного суверенітету. Це приписи про те, що:

а) *національний суверенітет належить народу*, який здійснює його через представників і шляхом референдуму і жодна частина народу, жодна особа не може привласнити його здійснення (ч.1, 2 ст.3);

б) політичні партії та об'єднання формуються та здійснюють свою діяльність вільно й повинні сприяти здійсненню виборчого права та поважати *принципи національного суверенітету та демократії* (ч.1 ст. 4) [5].

У преамбулі Конституції Польської Республіки також містяться положення про відновлену у 1989 р. можливість *суверенно* і демократично турбуватися про сьогодення і майбутнє Вітчизни.

Крім цього, необхідність відстоювати суверенітет держави закріплена в Основному Законі Польщі:

а) у тексті присяги депутатів Сейму («Урочисто присягаю чесно і добросовісно виконувати обов'язки перед Народом, *охороняти суверенітет та інтереси Держави...*») (ст. 104);

б) у ч. 2 ст. 126, де визначено, що Президент Польської доглядає за дотриманням Конституції, стоїть на сторожі *суверенітету і безпеки держави*, а також непорушності і неподільності її території [6].

Преамбула Конституції Республіки Болгарії хоча й не містить ідеї про суверенітет, однак суб'єкт прийняття цієї конституції у Главі першій під назвою «Основні начала» закріпив, що:

1) ніяка частина народу, політична партія чи інша організація, державна установа чи окрема особа не можуть присвоїти собі здійснення *народного суверенітету* (ч. 3 ст.1);

2) Збройні сили *гарантують суверенітет, безпеку і незалежність країни* і захищають її територіальну цілісність (ст. 9);

3) держава здійснює *суверенні права* стосовно континентального шельфу і у виключній економічній зоні щодо розвідки, розробки, використання, охорони і господарському освоєнню ресурсів морських просторів (ч. 2 ст. 18);

4) держава здійснює суверенні права стосовно радіочастотного спектру і позицій геостационарної орбіти, визначеної для Республіки Болгарії міжнародними угодами (ч. 3 ст. 18);

Крім цього, у ст. 44 Глави другої «Основні права і обов'язки

громадян» закріплено право громадян на об'єднання та одночасно вміщено припис про заборону організацій, діяльність яких спрямована проти суверенітету, територіальної цілісності держави і єдності нації, на розпалювання расової, національної, етнічної та релігійної ворожнечі, на порушення прав і свобод громадян, а також організації, що створюють таємні або воєнізовані структури або такі, які прагнуть до досягнення своїх цілей шляхом насилля [7].

Принцип суверенітету включений до Глави I «Литовська Держава» Конституції Литовської Республіки (суверенітет належить народові (ст. 2), «Ніхто не може ущемляти або обмежувати суверенітет народу, присвоювати суверенну волю, яка належить всьому народові (ч. 1 ст. 3)).

Також п. 16 ст. 84 цього ж Основного Закону закріплено, що до повноважень Глава держави – Президента Республіки віднесено право у разі збройного нападу, що містить у собі загрозу *суверенності* або територіальній цілісності держави, приймати рішення про захист від збройної агресії, про введення воєнного стану, а також про мобілізацію і подавати ці рішення для затвердження на найближчому засіданні Сейму [3].

Принцип народного суверенітету вміщено у ст. 2 Розділу I «Загальні положення» Конституції Латвійської Республіки: «Суверенна влада держави Латвії належить народу Латвії», а у ч. 2 ст. 1 Вступного розділу Конституції Іспанії закріплено, що носієм національного суверенітету являється іспанський народ, як джерело державної влади [8].

Отже, аналіз змісту конституцій України та окремих європейських держав свідчить про те, що:

1) політична ідея суверенітету виникла історично та поступово перетворилася на правову категорію з вагомими політичними і соціально-економічними складовими, що дістала своє закріплення у текстах конституцій;

2) у більшості конституцій цей важливий принцип відображений у вступній частині – преамбулі;

3) народний суверенітет, як найголовніша конституційна цінність (суверенітет народу, національний суверенітет народу), отримав своє закріплення у перших розділах основних законів («Загальні засади», «Основні начала», «Загальні положення» та ін.);

4) поряд із народним суверенітетом в основних законах закріплено і принцип державного суверенітету, захист якого покладається на Збройні Сили, народних депутатів, Главу держави та Уряд (Конституція України), депутатів Сейму та Президента (Конституція Польської Республіки), Збройні сили (Основний Закон Республіки Болгарії, Конституція Іспанії); на Президента Республіки (Конституція Литви); депутатів Саейму (Основний Закон Латвії) та ін.;

Щодо співвідношення народного і державного суверенітету, то здійснений нами розгляд питання конституювання ідеї суверенітету в Україні та окремих європейських державах свідчить на користь того, що саме принцип народного суверенітету (на відміну від державного) є найбільш ваговою конституційно обов'язковою цінністю

Література:

1. Селіванов А. Суверенітет народу і його забезпечення публічною владою *Право України*. 2009. № 11. С. 66-72.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-vp#Text>.
3. Конституція Литовської Республіки http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/lit_konst1.htm], суверенне право іспанської нації [Конституція Іспанського королівства. URL. <https://worldconstitutions.ru/?p=149>.
4. Конституція Іспанського королівства. <https://worldconstitutions.ru/?p=149>
5. Конституція Французької Республіки (прийнята на референдумі 4 жовтня 1958 р.) : станом на 30 серпня 2015 р. : пер. з фр. / укладач П. В. Романюк. Харків : Право, 2015. 68 с.
6. Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В.М. Шаповал. Київ: Москаленко О.М., 2018. 82 с.
7. Конституція Республіки Болгарії: <http://www.parliament.am/library/sahmanadrutyunn er/bulgaria.pdf>.
8. Сатверсме (Конституция) Латвийской Республики (ред. от 08.07.2014). URL. <https://www.inlatplus.lv/wpcontent/uploads/2019/11/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D1%8F-.pdf>

Боровик А.В.,

проректор з наукової роботи

*Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка Степана
Дем'янчука*

**ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОБРАЗУ ПРЕДСТАВНИКА ВЛАДИ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Незважаючи на значне поширення фактів образи представників влади в умовах воєнного стану, що створює труднощі в роботі органів державної влади, насамперед правоохоронних органів, негативно впливає на імідж держави в цілому, підстави кримінальної відповідальності за це діяння відсутні.